

Rolul personajelor simbol din creațiile literare pentru copii, în educarea și formarea preșcolarului

„Dacă vrei să ai copii inteligenți, citește-le povești. Dacă vrei să fie și mai inteligenți, citește-le și mai multe povești!” – spunea Albert Einstein, întrucât poveștile dezvoltă atât gândirea, cât și creativitatea și imaginația copiilor, așa încât, urmărind firul poveștii, copiii ajung să adore personajele pozitive, le admiră curajul, frumusețea, bunătatea, modestia, istețimea.

Copilăria mică este dominată de dorința de a semăna întru totul cu personajele pozitive, așadar, fetele vor să fie adesea ca Alba-ca-Zăpada de frumoase, să aibă părul lung și frumos ca Ileana Cosânzeana sau să poarte pantofi ca ai Cenusăresei.¹ Ele învață să fie îngrijite, hărnicuțe, agere la minte. Băieții în schimb, pun accent mai puțin pe înfățișarea personajelor și mai mult pe vitejie și dreptate. Deși în basme și prinții sunt frumoși din cale-afară, cei mici visează la săbiile fermecate, încărcate cu supra-puteri. Ei învață să fie drepiți și să lupte din răsuputeri pentru a-și atinge scopul, indiferent de câte greutateți le este dat să înfrunte.

Copiii au o predilecție constantă pentru subiectele cu conflicte și acțiuni antrenante, cu o compoziție graduală, cu o desfășurare bogată (primejdie, suspans, senzațional, fantastic) și cu un deznodământ fericit în ceea ce-l privește pe eroul pozitiv.

Empatizând cu eroii îndrăgiți, copilul preia aventura și riscul, își dezvoltă calități morale de învingător, capătă o înaltă motivație existențială.

De cele mai multe ori, destinul tragic al eroilor îndrăgiți afectează gândirea și sensibilitatea copilului care, în procesul de înțelegere a faptelor, intră într-o neliniște intelectuală și afectivă productive ce îl fac să reacționeze prin reacții reparatorii, reconstruind sau continuând fictiv textele, cu finaluri noi ce exprimă un ideal umanitar de mare inocență.

O trăsătură tematico-stilistică importantă este realizarea conflictului bine-rău, real-imaginar, care contribuie la formarea unei atitudini pozitive combative în viață și a unui comportament etic ferm de nivel înalt.

Imaginile textului literar, dinamice, plastice, pline de vibrație lirică se înregistrează în memoria sensibilă a copilului, ca și relația realului cu imaginarul, a realității cu ficțiunea.

¹ Dumitrana, Magdalena, Educarea limbajului în învățământul preșcolar, Volumul 1 – Comunicarea orală, Editura Compania, București, 1999, p.87

Înclinația copilului spre fantastic sau imaginar nu poate fi eliminată din constituția psihică a acestuia, în favoarea unei perspective strict realiste.

Eroul fantastic rezolvă întotdeauna ceea ce oamenii nu pot realiza și planul fantastic este transferat în real, îmbunătățindu-l pe acesta. Astfel, fantasticul are un rol constructiv și estetic de bază.

La vârsta preșcolară, efectele educative realizate prin creațiile literare se opresc mai mult la însușirea noțiunilor morale și sensibilizarea vieții afective a copilului. Tot legat de afectivitate s-a observat că succesul literaturii la preșcolari este asigurat prin puternica încărcătură afectivă a textului.

Valorile, la această vârstă, sunt structuri neomogene de reguli acționând ca valori construite pe baza modelelor mai mult sau mai puțin coerent prezentate de adulții din preajmă.²

Această vârstă este perioada caracterizată printr-un remarcabil potențial creativ. Copiii își formează deprinderea de a-și exprima ideile, impresiile, gândurile, dorințele într-o formă nouă, inteligentă, cursivă, creatoare. Multe dintre conținuturile prevăzute de noul Curriculum pentru activitățile de educare a limbajului sunt un mijloc de activare și dezvoltare a potențialului creativ al preșcolarului: structurile gramaticale ale limbii române, deprinderi de formulare nuanțată a răspunsurilor la întrebările receptate, deprinderea de a formula întrebări, deprinderea de a purta scurte conversații pe o anumită temă, mijloace expresive verbale, paraverbale, nonverbal, deprinderea de a crea povestiri după imagini, după model, după un început dat, deprinderea de a formula propoziții pornind de la cuvinte sau imagini date, deprinderea de a “pune în scenă” anumite secvențe, chiar povești la o vârstă mai mare, deprinderea de a juca rolul unui personaj ales sau dat, în cadrul unei activități din cadrul DLC sau în sectorul “joc de rol”. Copilul este independent în expresie, își manifestă nestingherit inițiativa, spontaneitatea și fantezia inepuizabilă.

Pentru asigurarea comunicării la acest nivel, am aplicat diverse exerciții creative al căror “material” este personajul. Jocurile au fost denumite în funcție de povestea aleasă și de rezultatul pe care eu l-am așteptat de la cei mici, astfel: “Cu cine mi-ar plăcea să semăn?”, “Cine-mi place mie?”, “Cine sunt eu azi?” sau “Ce aș face dacă aș fi?” După emiterea răspunsurilor, copiii au fost încurajați să explice alegerea făcută. Am concluzionat astfel că mici fiind, copiii au ales în unanimitate personaje pozitive, cu motivația ca sunt frumoase, bune, harnice, curajoase, sincere, iubitoare. În multe din cazuri, copiii nu au reprodus identic

² Dumitrana, Magdalena, Educarea limbajului în învățământul preșcolar, Volumul 1 – Comunicarea orală, Editura Compania, București, 1999, p.87

schema poveștii, ci au adus modificări, în funcție de preferință și de trăirile de moment. Cu ajutorul personajelor din povești putem cultiva capacitatea de empatie, prin puterea exemplului.

Așadar, copiii învață din pățania Scufiței Roșii că în viață este important să asculte de părinți, să nu intre în vorbă cu personaje necunoscute, să-și iubească bunicii și să le fie alături.

Cenușăreasa îi învață că bunătatea, hărnicia și modestia îi pot duce pe cele mai înalte culmi ale vieții. De la Albă-ca-Zăpada află că uneori necunoscuții le pot face rău, dar se pot feri de ei dacă ascultă sfaturile celor care îi iubesc. Cei trei purceluși “transmit” copiilor că este bine ca întotdeauna să fie perseverenți și să își țină familia aproape. Iedul din povestea “Iedul cu trei capre”, șoricelul “cel prostuț” îi învață pe copii că răsfățul exagerat și neascultarea sfaturilor părinților nu le poate aduce decât probleme. Degețica îi învață pe copii ce este compasiunea. La fel și “fata moșneagului”. Lupul însă, cel care dă fiori în fiecare dintre poveștile în care apare de după casă, de după ușă, de prin pădurea întunecată sau plină cu floricele, arată copiilor ce înseamnă să fii lacom, lipsit de suflet, leneș, mincinos, trăsături de caracter care nu atrag decât răul în viețile celor care le posedă.

Chiar dacă rațiunile pe care un copil le prezintă pentru a explica de ce îi place un text și nu un altul par a fi complet în afara a ceea ce i se cere, importantă este începerea unor exerciții pe termen lung având ca obiectiv final formarea unor deprinderi de abordare critică a unor evenimente, fapte reale ori imaginare, de amiterere a unor judecăți de valoare și de conștientizare a propriilor atitudini față de aceste evenimente.³

Eroii din basme, prin acțiunile lor previzibile și imprevizibile, trezesc interesul, având capacitatea de a amplifica imaginarul copilului. El poate astfel participa la rezolvarea unor conflicte, este martorul peripețiilor prin care trec eroii. Astfel, copilul este satisfăcut nu numai de deznodământul basmului, dar și de întreaga lui acțiune, el nu admite „să se sară” peste episoade, reproducând întocmai momente basmului și, astfel, împreună cu eroii basmului, el își închipuie că învinge monștrii. În această situație, confundându-se cu personajele basmului, crede că poate înfrunta cele mai mari primejdii și cele mai înspăimântătoare amenințări, este stăpânit de teama pe care și-o înfrânge și luptă cu zmeii și alți vrăjmași pe care îi biruie. Asemenea situații nu decurg din caracterul ireal al întâmplărilor de sine, ci de cadrul în care se produce însuși actul ascultării și activitățile complementare audierii. În repovestire copilul revine mereu cu plăcere asupra itinerariilor parcurse de eroi, întrucât îi dă satisfacție regăsirea aceluiași formule ca și efortul de a le reține în memorie cu

³ Dumitrana, Magdalena, Educarea limbajului în învățământul preșcolar, Volumul 1 – Comunicarea orală, Editura Compania, București, 1999, p.87

rigurozitatea unei ordini de nezdruncinat, gravă ca într-un ritual și animată de bună voie ca în joc.

Copilul poate înțelege că în basm, cu ajutorul stereotipiei, se realizează imagini afective, reprezentări de personaje cu comportamente stabile ce devin astfel portrete față de care copilul își manifestă simpatia sau antipatia și din care își alege modele etice sau față de care își exprimă respingerile. Imaginarul capătă ponderea unui univers al criteriilor morale, inteligibile pentru copilul care se regăsește într-o lume în care virtuțile sunt răsplătite, iar ticăloșiile sunt pedepsite. El trăiește imaginar întâmplările eroilor preferați, simțindu-se viteaz și frumos ca Făt-Frumos, deși se știe mic, încearcă să devină mare curajos, puternic. Prin metodologia specifică activităților de dezvoltare a limbajului și a comunicării preșcolarul este ajutat să i se „alătore” lui Făt-Frumos, ci „se confundă” cu acesta într-un fel de „condensare” ca în vis, care îi permite, imaginar, să fie în același timp el și altul, după cum celălalt este, în același timp, distinct de sine și confundat cu sine. Basmul îi educă astfel capacitatea de a trăi și a simți emoții și, totodată de a-și însuși lexicul adecvat exprimării sentimentelor trăite, îl face pe copil să se simtă puternic, să trăiască satisfacția învingătorului pentru că el se identifică pe plan imaginar cu eroul basmului. Ascultând basmul cu atenție, preșcolarul reface drumul străbătut de eroul pozitiv, intrând dintr-o dată în rândul oamenilor mari. Povestea eroului, terminându-se în chip fericit, îl determină pe preșcolar să treacă prin realitatea gravă a faptelor, care-l duc de la neștiință și imaturitate la vârstele adultului.

După cum arată unul dintre cei mai consacrați metodologi ai povestirii pentru copii, Sarah Cone Bryant: „bucuria copiilor rezultă și din gimnastica intelectuală care li se cere pentru a urmări, fără să ceară ceva, o înlanțuire de peripecții. Această înlanțuire nu este atât de dificilă încât să nu mai fie amuzantă, dar nici atât de ușoară încât să le lase mintea neocupată”⁴.

Din desfășurarea peripecțiilor basmelor pe care le descoperă în grădiniță, copilul „înțelege” și astfel „învață” că și el va trebui să treacă prin încercări care-i vor verifica înțelepciunea, curajul, îndrăzneala, puterea de a păstra o taină, de a-și impune legi de conduită, de a asculta sfaturile celor mari, de a nu se lua după aparențe și a nu se lăsa amăgit de ele dar și de a verbaliza toate acestea. Receptivitatea basmelor este garantată de eroii lui, care, mereu alții, își urmează drumul spre fericire întâlnind zmei, uriași și alte ființe cu dimensiuni de însușiri ieșite din comun. Această receptivitate se datorează și întâmplărilor basmului, întâmplări care respectă un tipic folosit mereu cu „ împărați care trăiesc peste nouă mări nouă țări” cu păduri misterioase... Cum această afirmație nu este suficientă, se impune

⁴ Sarah Cone Bryant, *How to tell Stories to Children*, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

atenției modalitățile folosite, grație cărora devine cu puțință o atare transformare. După cum se știe, o condiție principală pentru validarea eficienței metodelor de educație și învățare, în oricare domeniu, trebuie să fie verificată prin cercetări aplicative. Basmele, miturile vechilor popoare apărute odată cu viața însăși pe pământ sunt resurse permanente de formare a copiilor de vârstă preșcolară iar sarcina educatoarei este de a provoca, prin mijloacele, metodele și procedeele consacrate “furtuna în creier” necesară formării soplului, conform etapei de dezvoltare psihică, estetică, volitivă și morală acele cunoștințe și abilități necesare dezvoltării sale. Evoluția și modernizarea basmelor și poveștilor sunt elemente de care educatoarea trebuie să țină cont pentru a-și adapta metodele și procedeele noilor oportunități privind formarea copiilor. Acestea rămân totuși în continuare un „mit”, fiindcă povestirea reală reia prin vraja vorbelor tot ceea ce popoarele au reținut și apoi au transmis mai departe generațiilor pe care le formăm. Lectura lor este un miracol pentru toate vârstele indiferent de gradul de educație, de erudiția sau de informare a fiecărui individ deoarece seduce prin redarea vieții în ce are ea mai real, dar și prin înfățișarea luptei tensionate dintre bine și rău, în care triumfă în marea majoritate binele, atât de dorit de oricine, redarea vieții în ce are real, dar și prin înfățișarea luptei tensionate dintre bine și rău, în care triumfă în marea majoritate binele, atât de dorit de oricine și oriunde.

„În cadrul studiului basmelor fantastice, personajele sunt adevărate modele. Ele luptă pentru a-și ajuta semenii și pentru a-i salva de primejdii, de forțele ostile care se năpustesc, adesea, asupra lor. În aceste confruntări, eroii basmelor fantastice se dovedesc întotdeauna la înălțimea speranțelor colectivității, poporului. După numeroase solicitări, în cadrul cărora se verifică atât forța lor fizică, cât și inteligența, aceștia reușesc să nimicească forțele ostile, asigurând, astfel, triumful dreptății. În funcție de conținutul basmului selectat pentru lectură, cadrul didactic urmărește valorificarea tuturor ideilor semnificative din punct de vedere etic și estetic, în scopul modelării și formării profilului moral și a celui estetic al elevului. Valorificarea judicioasă a basmului conduce la dezvoltarea gândirii logice a elevilor, a capacității de selecție și analiză, la formarea gustului pentru literatură. În procesul de instruire și educare a elevilor, cadrul didactic pornește de la trăsăturile psihice individuale ale elevului, recurgând la strategii diferențiate, asigurându-se, astfel, succesul procesului instructiv-educativ, ca proces de formare a elevilor pentru muncă și viață”⁵. Copiii văd în eroii preferați adevărate modele demne de copiat, mai ales că în basme, de cele mai multe ori, frumusețea fizică (cea mai ușor vizibilă), se îmbină cu trăsături la fel de frumoase de caracter. Astfel,

⁵ Larisa Ileana Casangiu, *Literatură română și literatură pentru copii*, Editura Nautica, Constața, 2007, p. 90

copiii își doresc pe lângă frumusețe și curaj, onestitate, hărnicie, capacitate de empatie, trăsături ce pot modela ușor un personaj ideal.

**Profesor învățământ preșcolar Stoichiț Elena,
Grădinița Dumbrava Minunată Tulcea**